

Історія Церкви

УДК 271.4-772:316.65(=161.2)(100)¹⁹]:920.25-027.522¹⁹

Данило Кравець

ДИСКУСІЯ НАВКОЛО ІДЕЇ ПАТРІАРХАТУ УГКЦ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ 1970-х рр. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВУ М. ДЕМКОВИЧА-ДОБРЯНСЬКОГО)

У статті на основі листування, публікацій у періодичних виданнях та документів політичних і громадських організацій проаналізовано ставлення української діаспори до ідеї патріархату УГКЦ у другій половині ХХ ст. Упродовж 1960–1980-х років ідея патріархату займала важливе місце в публічному просторі закордонних українців. Проаналізовано дискусії між прихильниками та противниками патріархальної ідеї. Представлена публікація базується на особистому архівному фонді М. Демковича-Добрянського та вводить у науковий обіг раніше не знані документи, що стосуються патріархального руху.

Ключові слова: патріархат, Українська Греко-Католицька Церква, українська діаспора, М. Демкович-Добрянський.

Ініціатором руху за патріархат у другій половині ХХ ст. був митр. Йосиф Сліпий, який на II Ватиканському Соборі 1963 р. звернувся до церковної влади з проханням надати українській Церкві цей статус. Основною метою патріархального руху був патріархальний устрій Української Католицької Церкви (як її офіційно називали в діаспорі від 1959 р.), що є традиційною формою устрою Східних Церков – як православних, так і католицьких. Після Другої світової війни й еміграції значної частини української інтелігенції мирянський рух за права Церкви відновився в діаспорі. У статті, опублікованій у 1981 р., один зі сподвижників змагань за патріархат В. Маркус охарактеризував цей рух такими словами: «Ніколи в минулому стільки інтелігенції не звернулося активно лицем до Церкви і церковних справ, як саме тепер, так в обличчі її можливостей, як і небезпек, що на неї чигали. Рух за патріархат швидко став рухом не чисто духовним, релігійним, але всенародним, не рухом одиниць, але широких мас [...] через патріархат, Українська Помісна Церква стала чимось близьким, живим, зрозумілим

для народу, простолюддя й інтелігенції»¹. До руху за патріархальний устрій Церкви долучилися майже всі знані представники закордонного українства, громадські та політичні організації, наукові установи, редакції впливових періодичних видань.

Основним джерелом для дослідження ідеї патріархату стали публікації в тогочасній діаспорній пресі, а також листування прихильників та противників цього руху. Дослідники інтелектуальної історії Дж. Данн і К. Скіннер наголошують, що тексти (які мають формувати «незалежний об'єкт дослідження і розуміння») потрібно читати як історичний продукт, в якому справжні наміри автора (наскільки їх можна обґрунтовано відтворити) мають стати нашим головним дороговказом у відповіді на питання, чому текст набув особливої форми². Американський дослідник інтелектуальної історії К. Штрут вважає, що історик при дослідженні текстів повинен відтворити контекст, у якому проходять дискусії щодо певного питання, щоб зрозуміти специфіку формулювання ідей³. На думку одного із провідних дослідників патріархального руху А. Сороковського, вдячною темою для науковців був би соціологічний профіль мирянських учасників патріархального руху; потребує глибшого дослідження також ставлення єпископів та священників до справи патріархату. У пропонованій публікації спробуємо частково відповісти на ці запитання.

З огляду на те, що презентована стаття заснована на особистому архівному фонді М. Демковича-Добрянського, вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на цій персоналії. Михайло Демкович-Добрянський народився 7 листопада 1905 р. у селі Лагодів (тепер Львівської обл.) у селянській родині. Його батьки, Іван та Марія Добрянські, переселилися на Львівщину з лемківського села Добра Шляхецька Сяноцького повіту. У 1926 р. він з відзнакою закінчив Українську академічну гімназію у Львові. Згодом вивчав філологію та історію у Львівському університеті, право і політичні науки – у Відні та в Берліні. Був членом «Пласту», зокрема входив до куреня «Велике Плем'я Лісових Чортів»⁴, співзасновником Союзу української націоналістичної молоді (1926), значився серед організаторів і співробітників журналу «Смолоскип» (1927–1928) у Львові. Під час навчання у Віденському університеті належав до академічного товариства «Січ». Від 1928 р.

¹ Андрій Сороковський. Нарис історії Українського патріархального руху // *Патріархат* (www.patriyarkhat.org.ua).

² *Нові підходи до історіописання* / ред. П. Берк. Київ 2013, с. 99.

³ *Intellectual history in America. Contemporary essays on puritanism, the Enlightenment and Romanticism* / ред. Cushing Strout. New York – Evanston – London 1968, с. 3.

⁴ Клепсидра. Михайло Демкович-Добрянський // *Свобода*, 7 березня 2003, с. 31.

М. Добрянський був членом найвпливовішої української партії в Польщі – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО)⁵.

У 1930-х роках розпочинається редакторська діяльність М. Добрянського. Упродовж 1933–1939 рр. він працював співредактором та дописувачем літературно-наукового місячника «Дзвони» (Львів, 1931–1939, стаття «На еспанських побоевищах» та ін.), співробітником тижневика Українського католицького союзу «Мета» (Львів, 1931–1939) та його додатку «Христос Наша Сила». До часописів М. Добрянський подавав дописи про національну освіту, теми міжнародної політики висвітлював, зокрема, і на сторінках львівського позапартійного щоденника «Новий Час» (1923–1939)⁶. У 1934–1939 рр. він виконував обов'язки головного секретаря Українського католицького союзу, що постав з ініціативи А. Шептицького. Вже в еміграції на прохання отців-василіан М. Добрянський досліджував приблизно 20 проблем, пов'язаних із життям та діяльністю митрополита Андрея, що було необхідно в рамках підготовки беатифікаційного процесу.

Під час війни М. Добрянський був обраний членом президії Українського Центрального Комітету у Кракові, який очолював В. Кубійович⁷. З осені 1943 р. по липень 1944 р. М. Добрянський перебував у Львові, де обіймав посаду заступника голови Українського Крайового Комітету. У цей час майже не працював як журналіст, винятком є статті з політичних питань на сторінках журналу «Нові Дні»⁸. У 1944 р. емігрував до Німеччини, а у 1949 р. – до Великої Британії.

В еміграції співпрацював із місячником «На чужині» (1946–1947), редагував мюнхенський журнал «Проблеми» (1947–1948) та лондонський тижневик «Українська думка» (1949–1950). Від 1954 р. працював в українському відділі радіо «Свобода» у Німеччині, а впродовж 1956–1972 рр. очолював його українську редакцію. М. Добрянський постійно друкувався на шпальтах часописів «Український самостійник» (Мюнхен, 1957–1970), «Наш Голос» (Трентон; Нью-Йорк, 1962–1990), «Українські вісті» (Новий Ульм, 1967–1980), «Листи до приятелів» (Нью-Йорк, 1962–1972) та інших видань, висвітлював проблеми історії, політики, освіти, міжнаціональних зв'язків⁹.

⁵ Н. Сидоренко. Михайло Демкович-Добрянський // *Українська журналістика в іменах, матеріали до енциклопедичного словника*, вип. 4. Львів 1996. с. 69–70.

⁶ Юрій Мельничук. Повернення Демковича-Добрянського // М. Демкович-Добрянський. *Україна і Росія: історичні нариси на теми російського імперіалізму*. Львів – Краків – Париж 1993, с. 202.

⁷ Роман Барановський. Михайлові Демковичу-Добрянському – 95 років // *Свобода*, 3 листопада 2000, с. 9.

⁸ Роман Кравець. Помер Михайло Демкович-Добрянський // *Свобода*, 7 березня 2003, с. 30.

⁹ Р. Барановський. Михайлові Демковичу-Добрянському – 95 років, с. 9.

Від липня 1944 р. Михайло Добрянський брав участь у заходах, спрямованих на політичну консолідацію українців за кордоном, зокрема написав брошуру «Чому УНР», в якій обґрунтував ідею об'єднання національно-патріотичних сил навколо Державного Центру Української Народної Республіки. Крім того, представляв УНДО в УНРаді впродовж 1947–1975 рр.¹⁰

Михайло Добрянський – автор кількох книг про українські національні взаємини в ХІХ ст. та історію Галичини початку ХХ ст.¹¹, відносини України й Росії¹², а також багатьох брошур про українські церковні здобутки у Римі¹³, історію української церкви загалом¹⁴, суспільно-політичну ситуацію в еміграції¹⁵ тощо.

Помер М. Демкович-Добрянський 4 лютого 2003 р. в Лондоні, де і був похований. Більшу частину своєї бібліотеки публіцист ще у 1990-х роках заповів Львівській Богословській Академії¹⁶. Його ж особистий архів упродовж 2005–2010 рр. передавався до відділу рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника¹⁷. Відповідальним за пересилку архіву був архітектор і меценат із Лондона В. Борецький.

Архів М. Добрянського структуровано на кілька проблемно-тематичних блоків: 1) біографічні документи (паспорти, довідки, посвідчення та ін.); 2) творча й наукова спадщина та робочі матеріали до неї. Опубліковані статті та публіцистичні матеріали автора можемо поділити на такі тематичні групи: а) статті М. Добрянського про історію та сучасне становище української Церкви; б) публікації М. Добрянського про українську проблему під час Другої світової війни; в) статті та матеріали про українсько-єврейські стосунки; г) публіцистична спадщина М. Добрянського щодо політичної ситуації в українських емігрантських колах; 3) матеріали про професійну та громад-

¹⁰ Ю. Мельничук. Повернення Демковича-Добрянського, с. 203.

¹¹ Михайло Демкович-Добрянський. *Потоцький і Бобжинський, цісарські намісники Галичини 1903–1913*. Рим 1987; його ж. *Українсько-польські стосунки у ХІХ сторіччі*. Мюнхен 1969.

¹² М. Демкович-Добрянський. *Україна і Росія: Історичні нариси на тему російського імперіалізму*. Львів – Краків – Париж 1993.

¹³ М. Демкович-Добрянський. *Українські здобутки в Римі: що придбав українській католицькій Церкві Верховний архієпископ, Блаженніший кир Йосиф Сліпий-Коберницький, у Римі*. Мюнхен 1971.

¹⁴ М. Добрянський. Хто і коли хрестив Русь-Україну // *Наш Голос* 7 (1979) 8–12 та ін.

¹⁵ М. Добрянський. *Асоціація проти Інституту: що означає виступ Асоціації незалежних советознавців проти української співпраці з Інститутом для вивчення ССРСР*. Мюнхен 1956.

¹⁶ Див.: Листи М. Добрянського до М. Димида // ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298 (М. Демкович-Добрянський), од. зб. «Листи М. Добрянського до М. Димида (о.)».

¹⁷ Див.: Данило Кравець. Архів Михайла Демковича-Добрянського у фондах відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника // *Наукові записки ЛННБ України ім. В. Стефаника* 9 (2017) 35–44.

ську діяльність (документи до історії діяльності української редакції радіо «Свобода», УНРади, УНДО та ін.); 4) епістолярна спадщина (серед кореспондентів М. Добрянського було багато відомих українських вчених (Ю. Шевельов, М. Рябчук, Ю. Покальчук, О. Пріцак, Р. Шпорлюк, І. Лисяк-Рудницький та ін.) та церковних діячів (кард. Йосиф Сліпий, кард. Любомир Гузар та ін.).

Чи не найбільше дискусій та гострих суперечок щодо ідеї патріархату УГКЦ було у Великій Британії. Церковний конфлікт в Англії розпочався 1975 р. на тлі справи патріархату й тривав 12 років. Місцевий екзарх, єпископ Августин Горняк, негативно поставився до заходів Йосифа Сліпого в справі патріархату. Єпископ заборонив священикам поминати кир Йосифа титулом патріарха під час богослужінь і співати «Молитву за Патріярха», яку миряни в різних країнах виконували у кінці богослужінь. За відмову відійти від позиції Патріярха єпископ тимчасово звільнив о. Івана Музичку та о. Миколу Матичака. Більшість мирян перестала ходити на богослужіння до церков, у яких відправляли священики, що схилилися до позиції єпископа А. Горняка. Римо-Католицька церква офіційно підтримувала єпископа¹⁸.

Церковний конфлікт в Англії мав вплив і на українські церковні громади в інших країнах. М. Добрянський у статті «Мої римські роздуми» пригадував розмову з одним священиком: «Ви з Англії, робіть щось, би ми тут у далекій від вашого Лондона Канаді терпимо через ваш конфлікт церковний. Ми, каже, закликаємо людей до церкви, які остеронь від неї стоять, а вони нам пальцем на вашу Англію показують»¹⁹.

Цікаво, що дискусія щодо ідеї патріархату мала місце не лише в українській, але й у польській британській еміграційній пресі. Зокрема, М. Добрянський у цьому питанні вступив у суперечку зі своїм побратимом по пластовому куреню «Лісові Чорти» Т. Данилівим. У лондонській газеті «Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza» був опублікований лист Т. Даниліва, у якому він заперечував права української Церкви на патріархат та застерігав від його появи: «Якщо б сьогодні в умовах еміграції був створений патріархат Греко-Католицької Церкви, то цей факт ускладнив би і без того важке становище Церкви в радянській Україні. Тут на еміграції з огляду на те, що т. зв. боротьба за патріархат набрала характеру політичної боротьби то після смерті кард. Сліпого почалася би боротьба за місце патріярха, що спричинило б занепад греко-католицької церкви на еміграції»²⁰.

¹⁸ *Матеріали до історії українського патріархального руху (1963–2001)* / упор. А. Сороковський. Львів 2009, с. 100.

¹⁹ М. Демкович-Добрянський. Мої римські роздуми // *Наш Голос* 6 (1985) 11.

²⁰ Teodor Danyliw. Ukraińscy unici nigdy nie mieli patriarchy // *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, 6 lipca 1979, с. 5.

Один із членів Українсько-Польського Товариства (Лондон) А. Гермашевський просив головного редактора польського щоденника «Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza» В. Червінського опублікувати відповідь М. Добрянського на лист Т. Даниліва. А. Гермашевський писав: «Михайло Добрянський колишній керівник української програми Радіо Свобода в Мюнхені і член української групи „Українсько-Польського Товариства” повідомив польську групу, що в зв’язку із антипатріархальною статтею Т. Даниліва вислав сьогодні до „Дзенніка” роз’яснення цієї справи з боку прихильників патріархату. Пан Добрянський нас інформує, що велика група українців надає значної ваги можливості висловитися в цій справі. Прошу пана во ім’я безсторонності надрукувати статтю М. Добрянського»²¹.

У своєму листі-відповіді М. Добрянський наводив приклади з історії української Церкви, які свідчили про її автономний статус: «Апостольська столиця, приймаючи в 1596 р. „Руську Церкву” (в тому часі була це Церква Українсько-Білоруська) до церковної єдності, запевнила їй задержання східного обряду, але що важливіше, папа загарантував ненарушимість прав і привілеїв київського митрополита. А то були права рівні правам патріарха. Унійна врочистість відбулася в Римі 25.12.1595 р., а 23.2.1596 р. папа Климентій VII буллою „Decree Romanum Pontificem” потвердив найважливіший митрополічий привілей – визначувати і висвячувати єпископів своєї митрополії і тільки постфактум повідомляти про те Римську Курію»²². Не погоджувався автор і з іншою ключовою тезою Т. Даниліва – про те, що «т. зв. боротьба за патріархат набрала між українцями раг excellence політичного характеру». Добрянський вважав, що український патріархальний рух був наслідком відродження релігійної думки серед українців-католиків, спричиненого діяльністю митрополита, а згодом патріарха, Блаженнішого Отця Йосифа²³.

Т. Данилів відреагував на відповідь М. Добрянського у своєму листі до того ж видання «Dziennik Polski» від 23 серпня 1979 р. Автор відкидав тезу про історичну самостійність української Церкви, посилаючись на працю С. Томашівського «Історія церкви на Україні» (видана у Філадельфії), у якій історик писав: «Візантійський імператор призначав митрополитів для Русі без участі якихось діячів з Краю. Очевидно такий стан справ не подобався київським князям і вони прагнули відділити Церкву на Русі від Царгорода». Також Т. Данилів на підтвердження своїх слів наводив цитату з праці Т. Коструби «Нариси церковної історії України» (Торонто, 1955): «Князі всупереч

²¹ ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298, «Чужі листи. Гермашевський А. – лист до В. Червінського (30.07.1979)», арк. 1.

²² Михайло Демкович-Добрянський. Український Патріархальний рух // *Бюлетень ПУКЦеркви в Лондоні* 10 (1979) 15.

²³ М. Демкович-Добрянський. Український Патріархальний рух, с. 16.

канону призначили собі право призначати кандидатів на єпископів, та мали право їх усунення»²⁴. Хоч Т. Данилів і визнавав, що кард. Йосиф Сліпий як архієпископ мав права, рівні з патріархом, але ці права він міг би виконувати, перебуваючи тільки на території Галицько-Львівської митрополії.

Противники ідеї патріархату УГКЦ висували контраргументи, які спробував систематизувати В. Маркус: «Український Патріархат тепер не на часі, бо він перешкоджає єкуменізму; так Московська Патріархія, як і Константинополь противляться цьому, а супроти них Ватикан має певні єкуменічні зобов'язання; Український патріархат може бути створений лише на Україні і тільки до неї стосуватися, а не до вірних у діаспорі. Дехто висував аргумент проти Патріархату з титулом Києво-Галицького, що нібито проти нього є українці православні, які чуються з цього приводу вражені і уважають це виявом католицької експансивності. Відомо бо, що оточення Філадельфійського Митрополита висувало концепцію українського Патріарха в Америці, чи пізніше – візантійської патріархії для всіх східних католиків в Америці; Додатковий аргумент був такий, що справу Патріархату віддали „вулиці”, що до цього вмішуються непокликані миряни»²⁵.

Чи не найбільше противників ідеї патріархату непокоїла політизація цього руху. Т. Данилів неодноразово звертав увагу М. Добрянського на те, що керівництво руху за патріархат перейшло до «бандерівців» (йдеться про ОУНР). Як приклад автор наводив статтю «Патріарх народу», що була опублікована в тижневику ОУН «Шлях Перемоги» (Мюнхен) у 1975 р.: «Найсильніша політична партія українського народу – революційна ОУН – на своїх 4 і 5 великих зборах оголосила цілому українському народові, що вона визнає благ. о. Йосипа Сліпого за патріарха [...] Я. Стецько привітав кард. Сліпого з нагоди 85-ліття. Після закінчення привітання кард. Сліпий взяв правицю Стецька у свою долоню і підніс її вгору на знак єдності Церкви і Народу»²⁶. На думку Т. Даниліва, саме під впливом ОУН кард. Йосиф Сліпий вирішив активно боротись за патріархат УГКЦ після того, як у 1971 р. папа Павло VI відмовився надати українській Церкві це право.

Політизацією патріархальної ідеї був стурбований і сам М. Добрянський, хоча у своїх публічних статтях він не звертав на це особливої уваги. Ще в 1973 р. колишній редактор радіо «Свобода» писав П. Белею: «В Англії дуже особливе становище в українському громадському житті. Все

²⁴ ЛННБУ ім. В. Стефаніка, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Чужі листи. Данилів Т. – лист до редакції „Dziennik Polski” 23.08.1979», арк. 9.

²⁵ *Матеріали до історії українського патріархального руху (1963–2001)*, с. 67.

²⁶ ЛННБУ ім. В. Стефаніка, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Чужі листи. Данилів Т. – лист до редакції „Dziennik Polski” 23.08.1979», арк. 10.

окупували бандерівці. Вони теж сполітизували патріархальну справу»²⁷. У листі до В. Пушкаря історик писав: «Але ви маєте слухність, що надто часто ці великі справи трактують у нас методами партійної боротьби, зі шкодою для справи». На думку М. Добрянського, у Великій Британії помилки робили обидві сторони – як єпископ А. Горняк, так і місцевий патріархальний комітет²⁸.

Згадану проблему неодноразово обговорювали і на мирянських конгресах та з'їздах Українського Патріархального Світового Об'єднання (УПСО). Б. Цимбалістий у своєму виступі «Світла і тіні руху за патріархат» визнавав, що «масовість руху, очевидно, витворює окремі проблеми і криє в собі небезпеку, бо може вести до неконтрольованих групових реакцій, до більшої уваги до форми, ніж до змісту, до демагогії, радикалізму й вульгаризації»²⁹. Проте, на думку доповідача, масовість руху може відкрити нові можливості для розвитку Української Церкви.

Прихильники ідеї патріархату УКЦ вважали, що Ватикан відмовляє українцям у цій справі через свої «єкуменічні зобов'язання» перед Московським патріархатом. «Ми в цій Церкві маємо мати гідне місце й маємо до нього певні права. У Празі 1942 р. вийшла книжка німецько-чеського історика Едварда Вінтера „Рим і Візантія в боротьбі за Україну”. Нині ця тема звучить інакше: Рим і Москва в боротьбі за Україну. Папа Павло 6 ладен був віддати всю Україну (і Литву і Білорусь) московському патріархові заради особистої концепції єкуменізму», – писав М. Добрянський в одній зі статей³⁰.

Ще до публічної дискусії із Т. Данилівим на шпальтах британських газет М. Добрянський писав йому в листі, що українська Церква мала право на патріархат відповідно до умов Берестейської унії 1596 р., проте «Ватикан розпочавши контакти із московським патріархатом, спостеріг, що тут заважає українська католицька церква. І звідси тенденція нашу церкву ліквідувати шляхом інтеграції поодиноких єпископів у римські дієцезії». Автор вважав, що кир Йосиф Сліпий намагався цьому протидіяти³¹.

Один із провідних «запатріархальників» П. Зелений у своєму листі до єпископа А. Горняка писав: «Апостольська столиця не признає нашої церкви право на власний правопорядок, не хоче визнати патріарший устрій,

²⁷ ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Лист М. Добрянського до П. Зеленого. (11.02.1973)», арк. 11.

²⁸ Там само, спр. «Лист М. Добрянського до В. Пушкаря (11.03.1976)», арк. 23.

²⁹ *Матеріали Мирянських Конгресів та з'їздів УПСО / упоряд. В. Маркусь. Чикаго 1981, с. 55.*

³⁰ М. Демкович-Добрянський. *Мої римські роздуми*, с. 11.

³¹ ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Лист М. Добрянського до Т. Даниліва (28.11.1972)», арк. 7.

покликаючись на кон'юнктуру (розмови з Москвою)»³². Згадував про цю проблему й М. Чубатий у серії своїх статей «Папа, курія і УКЦерква», що друкувалась в американській «Свободі» впродовж 1971 р.: «Виробилося шкідливе переконання в деяких колах Ватикану, що треба шукати згоди з антихристом [Москвою. – Д. К.]. Чиїм коштом? Коштом єдності і позбавлення особовості УКЦеркви»³³.

Противники патріархату часто критикували й самого Йосифа Сліпого, вважаючи, що йому не варто підтримувати боротьбу за такий статус для УГКЦ. Зокрема, були закиди на сторінках газети «Гомін України» (США), що «Верховний Архієпископ сам не має „чисті руки“, що він ходить на бенкети советської місії в Римі»³⁴. Дружина відомого українського науковця та очільника НТШ у м. Сарсель В. Кубійовича теж неприхильно ставилась до Йосифа Сліпого. У листі М. Добрянському Дарія Сіяк писала: «Він [Йосиф Сліпий. – Д. К.] хоче вмерти першим українським патріархом. І прямо настирливо цього домагається по правді, чи неправді. Він за все на світі хоче „переплюнути“ Шептицького. Він на своїх візитівках всюди попере-креслював „Верховний...“. Це також дуже прикро»³⁵. Один із патхненників патріархальної ідеї В. Маркусь вважав, що персональні закиди проти особи архієпископа зводилися до того, що кандидат на патріарха був людиною з радянським паспортом, якого згодом можуть використати більшовики»³⁶. Критикував Йосифа Сліпого й Т. Данилів у своєму публічному листі до Світового Конгресу Вільних Українців від 10 листопада 1978 р. На думку автора, кард. Йосиф Сліпий не мав стверджувати, що «коли права верховного архієпископа є подібні до патріарших, то він може собі самовільно „прийняти“ титул патріарха і надати собі його права». Згадав Т. Данилів і про те, що президент США Дж. Картер, відповідаючи на листа Йосифа Сліпого, який той підписав як «Кардинал і Патріарх», титулував адресата лише як «Кардинал», щоб уникнути дипломатичних проблем з Ватиканом»³⁷.

³² Там само, спр. «Чужі листи. Зелений Петро – листи до еп. Августина Горняка (7.05.1977, Берхем)», арк. 17.

³³ Микола Чубатий. Папа, курія і УКЦерква // *Свобода*, 18 травня 1971, с. 3.

³⁴ Про «Чисті Руки» й інші вигадки // *Crisis*, May 22, 1971, с. 3.

³⁵ ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Сіяк Д. Листи до М. Добрянського (Сарсель, 11.02.1976)», арк. 31.

³⁶ *Матеріали до історії українського патріархального руху (1963–2001)*, с. 67.

³⁷ ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Данилів Т. Лист до Правлячих органів Світового Конгресу Вільних українців, Комітету Українців Канади та УККА, 10.11.1978», арк. 36.

Часто в діаспорних церковних часописах противники ідеї патріархату публікували відверті вигадки по цей рух. В одному з аргентинських церковних видань («Вісник Екзархату») згадувалось, що «запатріархальники» діяли винятково задля власних інтересів і хотіли відірвати українську Церкву від Риму. На думку дописувачів, «ПУКЦерква, завершена патріархатом, буде кермована світськими людьми»³⁸. Також в Аргентині поширювалась «летючка» під назвою «Правда про патріархат та Українські дні в Римі» анонімного авторства («свщ. М.Г.В.»). Ця публікація викликала обурення в керівництва УПСО. Восени 1975 р. на адресу аргентинського єпископа кир Андрія Сапеляка надійшов критичний лист від УПСО з вимогою публічно засудити «летючку». Також єпископові закидали, що папір, на якому була друкована стаття, використовувала саме його канцелярія³⁹.

У дискусію щодо патріархальної ідеї вступив і британський українець Ю. Лісовий. Свої думки він висловив у листі до М. Добрянського. Ю. Лісовий стверджував, що, як і українці, патріархату домагалися також і китайці католицького віросповідання, проте згоди на це від папи вони не отримали. «На еміграції є наших католиків більше, як китайських католиків», – писав Ю. Лісовий, підтримуючи тим самим змагання українців за помісну Церкву.

Ідею патріархату УГКЦ підтримував і «Пласт», який приєднався до змагань української католицької громади за патріархальний устрій у 1971 р. Ось як керівництво «Пласту» у Великій Британії мотивувало своє рішення підтримати ідею патріархату: «Коли Пласт приєднався до справи патріархату УКЦ, то це означає, що він такою самою мірою підтримує змагання українського православного суспільства до створення патріархату УАПЦ [...] Ми вважаємо, що за уваги на величезні жертви, яких зазнали українцікатолики під режимом російського комунізму, УКЦ заслуговує на патріархальний устрій. Установлення патріархату означає: вся УКЦ, вся ієрархія і все духовництво – в усіх країнах – світу та в Україні дістають один єдиний провід українського первоєрарха. Таким чином може бути забезпечена майбутність УКЦ в діяспорі і на Україні»⁴⁰. Британські пластуни вважали, що неучасть у богослужіннях (зокрема у тих парафіях, де священниками були противники патріархату) та гасло «Геть від Ватикану» лише шкодило справі помісності УГКЦ.

³⁸ ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Різні листи у справі патріархату УГКЦ (12.11.1975, Буенос Айрес), автор – Антін Хлопецький», арк. 37.

³⁹ Там само, спр. «УПСО за єдність церкви і народу лист до кир Андрія Сапеляка (Берхем, 20.11.1975)», арк. 39.

⁴⁰ Там само, спр. «Пласт. Справа: ставлення Пласту у Вел. Британії до справи Патріархату УКЦ, 10.10.1975», арк. 46.

У зв'язку із цією заявою в запеклу дискусію із керівництвом британського «Пласту» вступив член цієї організації, вже згаданий Т. Данилів, який вимагав, щоб «Пласт» «негайно виступив» із патріархального руху. Діяч аргументував це тим, що «методи „боротьби” за патріархат на нашому терені є не культурні та брутальні». Т. Данилів закидав «Пласту» «заангажованість у яскраво конфесійну (католицьку) акцію [...] і тим самим ми поставили наших пластунів православного віровизнання у дуже тяжке положення – боротися за патріархат УКЦ, тоді коли Собор єпископів УАПЦ був проти творення на еміграції „Київсько-Галицького і всієї Русі” патріархату»⁴¹. На думку Т. Даниліва, підтримавши ідею патріархату, управа «Пласту» внесла поділ поміж своїми членами, який не лише проходив по лінії «католик – православний», але поділилися й самі українські католики – на прихильників і противників ідеї патріархального статусу УГКЦ.

У своєму листі до Краєвої пластової старшини у Великій Британії Т. Данилів порушував і питання політизації патріархального руху: «Нашим членством в Комітеті ми порушили принцип неполітичності Пласту. Патріархальний комітет є організацією частково політичного характеру, він створений і опанований партією бандерівців». Автор наводив приклади крадіжок церковних грошей прихильниками патріархату, а також випадки їхньої брутальної поведінки зі своїми опонентами. «Акція за патріархат на нашому терені є акцією церковно-національного злочину, який тепер зачинає набирати кримінального характеру»⁴², – підсумовував Т. Данилів.

У листі до Начального Пластуна Ю. Старосольського від 12 листопада 1976 р. М. Добрянський писав, що, незважаючи на інформаційну атаку, «Пласту» не варто виходити із патріархального комітету, адже «для бандерівців, які віддавна не можуть терпіти Пласту на цьому терені [Велика Британія. – Д. К.] це розпочало б дику кампанію проти Пласту. Чи треба розпочинати таку кампанію? Рішуче ні. Але цього не розуміють ані Данилів, ані та жменька тутешніх мельниківців, для яких єдиним мірилом їх організації є: бандерівці „за”, то ми „проти”, і навпаки»⁴³. На думку автора, в США (де проживав адресат) патріархальну ідею підтримують виключно миряни, а не громадські організації, як у Великій Британії, що давало ґрунт для політизації руху.

Отже, бачимо, що ідея патріархату УГКЦ посідала важливе місце в публічному житті української громади у другій половині ХХ ст. Присутність

⁴¹ Там само, спр. «Чужі листи. Данилів Т. – лист до Пласту. 23.08.1978», арк. 22.

⁴² Там само, спр. «Чужі листи. Данилів Т. – лист до Краєвої старшини Пласту у Великій Британії. 26.08.1978», арк. 28.

⁴³ Там само, спр. «Лист М. Добрянського до Ю. Старосольського. 12.11.1976», арк. 19.

у патріархальному русі людей з вищою освітою підносила рівень дискусій. Незважаючи на гострі суперечки між противниками та прихильниками ідеї, обидві сторони все ж старались підкріпити свої твердження серйозними аргументами. Завдяки інтелектуальним змаганням за патріархат відбулося певне поживлення діаспорної Української Католицької Церкви в останній третині ХХ ст.

Danylo Kravets

**THE IDEA OF PATRIARCHATE OF UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH
IN UKRAINIAN DIASPORA
(BASED ON M. DEMKOVYCH-DOBRIANSKYI'S ARCHIVE)**

The paper based on the correspondence, publications in periodicals, documents of the political organizations and NGOs analyzes the attitude of the Ukrainian diaspora of 1950s–1980s to the idea of Patriarchate of the Ukrainian Greek-Catholic Church. In the second half of XX cen. the idea of patriarchate made an influential impact on the Ukrainian public agenda. From Paul VI (1963–1978) on, popes have always recognized the reasoning behind the Ukrainian request for patriarchate, but they have not made this administrative step, in order not to harm an ecumenical path with the Orthodox world, and in particular with the Moscow Patriarchate. The author uses the personal papers of M. Demkovich-Dobrianskyi – a historian and journalist, editor of the Ukrainian edition of Radio Liberty (1956–1972) who took an active part in the discussions around patriarchate case. There was a strong opposition to the campaign for a Ukrainian Patriarchate from Bishop A. E. Horniak in England who by his conduct has shown his sympathy for Vatican policy towards the Ukrainian Catholic Church. So Great Britain became the biggest “battleground” between supporters and opponents of the patriarchal idea. The first ones claimed that this right was guaranteed to the Ukrainian Church by the Union of Brest (1596) and the other party paid more attention to the involvement of the political organizations and aggressive methods of their struggle.

Key words: Patriarchate, Ukrainian Greek-Catholic Church, Ukrainian diaspora, M. Demkovich-Dobrianskyi.